

o. dr hab. Marek Saj, prof. ucz.
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
Wydział Prawa Kanonicznego
ul. Dewajtis 5
01-815 Warszawa

RECENZJA

rozprawy doktorskiej p. mgr lic. Kingi Moniki Cichawy pt. *Powrót do przestępstwa w prawie kanonicznym i prawie polskim*, Lublin 2023 (mps, ss. 249), napisanej na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Instytucie Prawa Kanonicznego pod kierunkiem ks. dr. hab. Krzysztofa Mikołajczuka, prof. KUL, w odpowiedzi na uchwałę Rady Instytutu Prawa Kanonicznego Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II z dnia 25 września 2023 roku

Prawodawca w Kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku w kan. 1311 § 1 stanowi, że „Kościół posiada przyrodzone i własne prawo karcenia sankcjami karnymi wiernych, którzy popełnili przestępstwo”. Prawo karne w ramach systemu prawa kanonicznego jest konieczne, ponieważ także członkowie Kościoła niejednokrotnie dopuszczają się przestępstw. By jednak ukarać wiernego, trzeba koniecznie stwierdzić, że czyn przez niego popełniony rzeczywiście jest przestępstwem, czyli zewnętrznym naruszeniem ustawy karnej lub nakazu karnego, ciężko poczytalnym, z winy umyślnej lub nieumyślnej. Nadto trzeba również zbadać, w jakich okolicznościach został on popełniony, gdyż te mają istotny wpływ na ewentualny wymiar kary. W Kodeksie wymienione są okoliczności, które mogą wykluczać poczytalność i odpowiedzialność karną, a także mogą je zmniejszać albo zwiększać. Wśród tych ostatnich znajdujemy powrót do przestępstwa, czyli recydywę. Ta właśnie okoliczność stała się przedmiotem badań Doktorantki w jej pracy. Na zagadnienie spojrzała z perspektywy dwóch systemów: kanonicznego prawa i polskiego prawa, gdyż omawiana okoliczność występuje w obu. To dobry wybór tematu, bowiem istnieją różnice, ale i podobieństwa w tej materii w obydwu systemach. Warto było zatem przebadać te kwestie.

Temat, problem i cel pracy

Praca doktorska p. mgr lic. Kingi Moniki Cichawy została zatytułowana *Powrót do przestępstwa w prawie kanonicznym i prawie polskim*. Tak sformułowany temat wyraźnie nakreśla jej problematykę. Osnową badań stała się recydywa, czyli powrót do przestępstwa w ujęciu dwusystemowym: prawa kanonicznego i prawa polskiego.

Autorka na początku stwierdza: „(...) zagadnienie powrotu do przestępstwa w prawie kanonicznym oraz polskim prawie karnym stanowi ciekawe zagadnienie do dokonania pogłębionej analizy przepisów karnych obu systemów, zważywszy na fakt, że brakuje opracowań naukowych łączących w sobie analizę przepisów prawa kanonicznego oraz polskiego prawa karnego, która będzie odpowiadała aktualnemu stanowi prawnemu. Powrót do przestępstwa oprócz tego, że godzi w porządek prawny społeczności czy to kościelnej, czy świeckiej, zawsze jest zjawiskiem niebezpiecznym i świadczy o braku skuteczności wcześniejszej sankcji karnej. Właśnie dlatego jest zagadnieniem, które wymaga podjęcia rozszerzonej analizy” (s. 10). Tak ujęty zakres badań stanowi główny cel tego opracowania. Doktorantka zawarła go także w pytaniach: „czym jest powrót do przestępstwa i jak należy go rozumieć? Tak postawiony problem badawczy implikuje konieczność udzielenia odpowiedzi na kolejne pytania, tj.: czy ustawodawcy obu porządków prawnych przewidują różne rodzaje recydywy, a jeśli tak, to jakie? Czy do zaistnienia powrotu do przestępstwa konieczne jest zaistnienie jakichkolwiek przesłanek? Jakie konsekwencje niesie ze sobą recydywa?” (s. 10–11). Autorka podkreśliła nadto, iż „próba odpowiedzi na postawione wyżej pytanie badawcze może przyczynić się do dalszej dyskusji na temat powrotu do przestępstwa, zważywszy na fakt, że w 2021 roku została dokonana przez papieża Franciszka reforma Księgi VI Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku, uwzględniająca także przepis dotyczący recydywy. Zmiany dotyczące m.in. powrotu do przestępstwa mają nastąpić także na gruncie obowiązującego Kodeksu karnego z 1997 roku, który stoi u progu wejścia w życie reformy mającej obowiązywać od 1 października 2023 roku” (s. 11).

Źródła i literatura

Przedstawiona do recenzji praca oparta jest na obfitym materiale badawczym, co świadczy o dobrze przeprowadzonej kwerendzie naukowej na temat badanego zagadnienia. W sumie bibliografia liczy 20 stron (s. 228–247). Została podzielona na pięć działów: „Źródła prawa kanonicznego” (s. 228–229), „Źródła prawa polskiego i międzynarodowego” (s. 229–233), „Orzecznictwo sądów” (s. 233–234), „Inne” (s. 234) oraz „Literatura przedmiotu” (s. 234–247). Dwa pierwsze mają jeszcze mniejsze jednostki podziału. „Źródła prawa kanonicznego” zostały podzielone na „Kodeksy” (3 pozycje), „Dokumenty papieży” (15 pozycji), „Dokumenty soborów powszechnych” (3 pozycje) oraz „Pozostałe źródła prawa” (2 pozycje). Z kolei „Źródła prawa polskiego i międzynarodowego” zostały podzielone na „Dokumenty prawa unijnego i międzynarodowego” (8 pozycji), „Konstytucje” (1 pozycja), „Kodeksy” (9 pozycji), „Ustawy” (19 pozycji), „Rozporządzenia” (2 pozycje), „Pozostałe akty prawne” (4 pozycje). „Orzecznictwo sądów” to 22 pozycje, a „Inne” – 1 pozycja. W sumie całość bibliografii liczy 273 pozycje, w tym 25 obcojęzyczne. Niektóre z nich mają jednak polskie odpowiedniki, co nie zostało uwzględnione w zapisach bibliograficznych. Z pewnością Autorka korzystała właśnie z nich, gdyż cytaty zamieszczone w pracy są podawane w polskim języku, czyli z polskich wydań.

Podział bibliografii jest logiczny i poprawny, dość szczegółowy, co daje bardziej przejrzysty obraz materiału badawczego.

Metoda badawcza

We wstępie do rozprawy Autorka napisała, iż zastosowała metodę kanonistyczną, metodę formalno-dogmatyczną oraz metodę historyczną (s. 13), tłumacząc od razu, czym one są i z jakiej racji ich używa. Wymienione metody są poprawne do opracowania zagadnienia określonego tematem pracy i posługiwanie się nimi Doktorantki nie budzi zastrzeżeń.

Układ pracy

Niniejsza rozprawa doktorska została podzielona na następujące części: spis treści (s. 2–5); wykaz skrótów (s. 6–8); wstęp (s. 9–18) oraz trzy rozdziały: „I. Zagadnienia znaczeniowe i historyczne powrotu do przestępstwa w prawie kanonicznym i prawie polskim” (s. 19–78), „II. Powrót do przestępstwa w prawie kanonicznym” (s. 79–139), „III. Powrót do przestępstwa w polskim prawie karnym” (s. 140–220). Pracę zamyka zakończenie (s. 221–227), po którym następuje bibliografia (s. 228–247) oraz krótkie streszczenia w języku polskim (s. 248) i angielskim (s. 249).

Treść i osiągnięcia badawcze

Rozbudowany do 10 stron wstęp recenzowanej rozprawy doktorskiej zawiera wszystkie wymagane w tego typu pracach elementy. Autorka wyjaśnia ogólną problematykę powrotu do przestępstwa w kanonicznym prawie karnym i polskim prawie karnym, wskazuje przedmiot i cel swoich badań, opisuje zakres treści poszczególnych rozdziałów, podaje bazę źródłową opracowania i literaturę oraz wskazuje zastosowane metody badawcze. Wśród źródeł wymienia ważniejsze dokumenty z obu systemów prawnych poruszające badane kwestie, a także przywołuje 34 autorów, polskich i zagranicznych, podejmujących w swoich publikacjach te zagadnienia. Wyraźnie podkreśla, że jej założeniem jest porównanie tych dwóch systemów prawnych w temacie recydywy, co nie zostało jeszcze przez nikogo opracowane. To oznacza nowatorskie podejście do tych badań.

Podział pracy na trzy rozdziały w pełni uzasadnia problematykę zawartą w jej tytule. Rozdział pierwszy poświęcony jest zagadnieniom ogólnym, ale nie jedynie wprowadzającym w tematykę badań. Nie jest on zbyt techniczny, oderwany od ścisłych badań. Na początku Doktorantka zajęła się wyjaśnieniem semantycznym pojęcia recydywy i rodzajami powrotu do przestępstwa. Choć poświęciła im jedynie dziewięć stron, to jednak taka prezentacja była konieczna. Pokazała istotne różnice i podobieństwa chociażby w rodzajach recydywy. O ile w znaczeniu ogólnym jest ona identycznie rozumiana w obu systemach, o tyle w podziałach już nie, gdyż np. recydywa penitencjarna istnieje tylko w polskim prawie karnym. Pozostałe podziały, choć istnieją w obu systemach, także różnią się między sobą. Najwięcej miejsca w tej części pracy

zajął rozważania natury historycznej. Są one jednak dość zawężone, gdyż prawo polskie analizowane jest od czasu odzyskania przez Polskę niepodległości, a nade wszystko od pierwszej kodyfikacji z roku 1932, zaś prawo kanoniczne od momentu wydania Kodeksu z 1917 roku. Wtedy to właśnie wyraźnie określono powrót do przestępstwa w jego podstawowych elementach. To celowy zabieg Autorki i w pełni uzasadniony. Sama stwierdza, że czymś pożytecznym byłoby przedstawienie całej ewolucji badanych kwestii, ale to by bardzo poszerzyło objętość pracy. Przyjęła więc takie właśnie ramy czasowe, które najbardziej wpływają na dzisiejsze rozumienie i unormowanie recydywy. Treść tego rozdziału potwierdza, że nie jest on wprowadzeniem w badania, ale ich integralną częścią.

Drugi rozdział został poświęcony powrotowi do przestępstwa w prawie kanonicznym. Zanim jednak Doktorantka zajęła się tym zagadnieniem, sporo miejsca (22 strony) poświęciła takim kwestiom, jak źródła prawa kanonicznego obecnie obowiązujące, prawo Kościoła do karania i pojęcie przestępstwa w przepisach Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku. Można pytać, czy było to potrzebne. Owszem, gdyż nie da się mówić o powrocie do przestępstwa bez nakreślenia, czym jest przestępstwo jako takie. Nie może tu być wątpliwości, tym bardziej że skutki recydywy są bardzo poważne. Ta część drugiego rozdziału jest szczególnie dobrze opracowana, twierdzenia nie są zdawkowe. Autorka powołuje się na poglądy wielu kanonistów. Dalej następują badania ściśle wynikające z obranego tematu rozprawy. Najpierw są objaśnione podstawowe elementy powrotu do przestępstwa, czyli: wyrok, dekret lub deklaracja kary *latae sententiae* za wcześniej popełnione przestępstwo, dokonanie nowego przestępstwa oraz stwierdzenie trwania w uporze. Jakby dodatkowym wątkiem jest zagadnienie powrotu do przestępstwa w Kodeksie kanonów Kościołów wschodnich. Dalej zaprezentowane zostały pozostałe regulacje Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku podobne do recydywy. Nie dotyczą one ściśle recydywy, ale mają z nią podobne elementy. Należy do nich realny zbieg przestępstw. Autorka przedstawia różne sytuacje związane z tym zbiegiem oraz jaką lub jakie zastosować w nich kary. Kolejną regulacją podobną w pewien sposób do recydywy, według tytułu tego punktu pracy, jest przestępstwo ciągle i trwałe. Jak jednak zaznacza sama Autorka, to nie jest powrót do przestępstwa.

Ważnym obszarem badań w recenzowanej pracy są zagadnienia związane z wymiarem kary po powrocie do przestępstwa. Skoro wcześniejsza kara nie odniosła pożądanego skutku, gdyż miało miejsce nowe przestępstwo, trzeba pytać, jaką zastosować teraz. Doktorantka rozszerzyła tę kwestię o rozważania o karze w kanonicznym prawie karnym w sensie ogólnym, ale także o jej rodzajach i gradacji. Ostatnim zagadnieniem rozdziału drugiego są konsekwencje powrotu do przestępstwa z perspektywy kościelnej władzy sądowniczej. Zaprezentowana tutaj została władza sądownicza, prawo wiernego do sądu oraz charakterystyka kanonicznego procesu karnego. Na początku nie ma tu jeszcze odniesień do recydywy, Doktorantka chciała przybliżyć czytelnikowi te kwestie, by miał świadomość właściwości działania sędziego kościelnego, który będzie decydował o zwiększeniu kary w przypadku ponownego popełnienia przestępstwa przez sprawcę. Dopiero na tym fundamencie przybliżono prawa i obowiązki sędziego związane z recydywą. Wskazując na nie, wyraźnie

wyartykułowano te mające związek z ponownym popełnieniem przestępstwa, a które uprawniają go do konkretnego działania w zakresie wymierzenia surowszej kary.

Z kolei rozdział trzeci kontynuuje badania w temacie powrotu do przestępstwa, ale od strony polskiego prawa karnego. Generalnie ma on taką samą budowę, tzn. składa się z podobnych elementów, co rozdział dotyczący kanonicznego prawa karnego. I tak na początku Doktorantka zajęła się prezentacją głównych źródeł polskiego prawa karnego, akcentując w nich Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku oraz kodeks karny z 1997 roku, kodeks karny skarbowy czy też kodeks wykroczeń. Ponieważ 1 października 2023 roku wszedł w życie znowelizowany kodeks karny, to chociaż praca została złożona przed tym terminem, Autorka już sygnalizuje wprowadzony przezeń stan prawny. Dodatkowo swoje miejsce zajęło również prawo karne Unii Europejskiej. Kolejnym fundamentem, na którym Doktorantka osadza zagadnienie recydywy, są zasady obowiązywania ustawy karnej pod względem czasu, miejsca i osób. To ważne kwestie, ściśle powiązane z głównym nurtem podjętych badań, gdyż każde przestępstwo jest popełniane w określonym czasie, w konkretnym miejscu i przez konkretną, nieanonimową osobę. Te elementy zawsze są brane pod uwagę przy rozpatrywaniu i osądzaniu ponownego popełnienia przestępstwa. Na wzór badań kanonistycznych, osobne miejsce w tym rozdziale zajęły zagadnienia związane z pojmowaniem przestępstwa w polskim prawie karnym. Pozwoliło to przeanalizować pojęcie recydywy w polskim prawie karnym i jej dwa zasadnicze rodzaje, czyli recydywę ogólną i specjalną, oraz przesłanki warunkujące uznanie danego czynu za jedną z nich. Biorąc pod uwagę nowelizację kodeksu karnego, Autorka uwzględniła również nowy rodzaj recydywy, jaką jest recydywa jurydyczna. Osobnym tematem są badania związane z recydywą obecną w Kodeksie karnym skarbowym, a także recydywa penitencjarna zapisana w Kodeksie karnym wykonawczym. Tutaj także przeanalizowane zostały przesłanki związane z jednym i drugim rodzajem powrotu do przestępstwa. Rozdział kończą kwestie kary, jej rodzajów, co pozwoliło Autorce zaprezentować skutki karne recydywy przewidziane w polskim prawie karnym.

W tym miejscu należy zaznaczyć, iż na końcu każdego z trzech rozdziałów Autorka zamieściła podsumowania, które są wydzielone osobnym śródtytułem uwzględnionym również w spisie treści. Zajmują one od 2 do 4 stron. To dobrze opracowane części pracy, w których Doktorantka zbiera i streszcza rozważane kwestie. Wnioski te nie są zdawkowe, ale bardzo precyzyjne. Można było jeszcze opatrzyć każdy rozdział choćby krótkim wprowadzeniem, czego zabrakło.

Warte odnotowania jest także liczące prawie 7 stron zakończenie, w którym Autorka również nie ograniczyła się do ogólników, choć biorąc pod uwagę wspomniane podsumowania rozdziałów, mogła to uczynić. Stanowi ono jakby streszczenie treści zaprezentowanych wcześniej. Zostało tutaj umiejętnie wyartykułowane, na czym polega ponowne popełnienie przestępstwa i jakie są tego skutki w każdym z badanych systemów. Ta synteza potwierdza świadomość naukową Doktorantki. Widać, że dobrze orientuje się ona w przedmiocie podjętych badań.

Należy wyraźnie podkreślić, że zarysowany we wstępie cel pracy doktorskiej, którym było syntetyczne ujęcie problematyki powrotu do przestępstwa w kanonicznym prawie karnym i polskim prawie karnym, został osiągnięty.

Strona formalna pracy

Recenzowana dysertacja napisana została właściwym, naukowym językiem. Podjęte badania należą do prawa karnego, które ma własny, niejednokrotnie dość hermetyczny język. Ale tekst rozprawy jest tak przystępny, że każdy czytelnik bez problemu go zrozumie. To jej duży walor.

Należy także wspomnieć o przypisach do tekstu. Po pierwsze, zrobione są one konsekwentnie, po drugie, w wielu z nich Doktorantka zamieszcza komentarze, wyjaśnienia, dla których to właśnie one, a nie główny tekst pracy były właściwym miejscem. Każda pozycja czy to ze źródeł, czy z literatury zawsze jest podana w całości. Najczęściej stosuje się inną metodę, która polega na skracaniu opisu bibliograficznego danej pozycji po zapisaniu go po raz pierwszy w całości. Przyjęta metoda, choć rzadka, nie jest błędem, tym bardziej że Autorka jest jej wierna w całej pracy. Koniecznie trzeba podkreślić uczciwość naukową Doktorantki. Powołując się bowiem na pozycję obcojęzyczną, podaje, skąd jest ona zaczerpnięta. Gdy przywołuje jakąś pozycję za pośrednictwem innej, wyraźnie to zaznacza poprzez zapis „za”. Być może można było dotrzeć samemu do tych źródeł, ale skoro to się nie udało, za zapisanie sposobu korzystania z pozycji tak, jak to miało miejsce podczas kwerendy, należy się uznanie. Zapisy takie widać w przypisach na stronie 55, 61, 167 i 170. Zostało to również odnotowane w bibliografii.

Strona edytorska pracy jest dobrze przygotowana, Doktorantka dokonała dokładnej korekty tekstu. Zdarzają się tzw. literówki czy brak cudzysłowie na końcu cytatu, ale są to drobiazgi, na które chyba nie ma potrzeby zwracać większej uwagi w recenzji.

Jeśli chodzi o osiągnięcia badawcze Doktorantki, po lekturze tej rozprawy można zdecydowanie stwierdzić, że wyczerpująco i naukowo przedstawiła zagadnienie powrotu do przestępstwa w karnym prawie kanonicznym i karnym prawie polskim. Co więcej, nie jest to tylko zwykła analiza prawodawstwa dotyczącego rozważanej kwestii. Wiele uwagi poświęcono motywacji prawnej istniejących i ostatnio wprowadzonych przepisów. Studium to wnosi więc swój wkład w dziedzinę kanonicznego prawa karnego i polskiego prawa karnego, z akcentem na to pierwsze, gdyż jest ono mniej przebadane.

Wnioski końcowe

Przedłożoną do recenzji rozprawę doktorską oceniam pozytywnie, to rzeczywiście poprawne opracowanie. Trudno mu cokolwiek poważnego zarzucić. Niewielkie, jak sądzę, poczynione w tej recenzji uwagi w niczym nie obniżają jej wartości naukowej. Autorka zrealizowała określone na początku rozprawy cele badawcze. To potrzebne opracowanie, tym bardziej że publikacji z kościelnego prawa karnego jest

wciąż niewiele. Na pewno dobrym pomysłem było przebadanie jednego zagadnienia, tutaj recydywy, z punktu widzenia dwóch systemów prawnych.

W podsumowaniu recenzji oświadczam więc, że rozprawa p. mgr lic. Kingi Moniki Cichawy stanowi oryginalne, nowatorskie, kompleksowe rozwiązanie problemu naukowego. Rozprawa wskazuje na ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie naukowej „prawo kanoniczne” oraz na bardzo dobrze opanowaną umiejętność samodzielnego prowadzenia przez Kandydatkę do stopnia doktora pracy naukowej. Tym samym składam wniosek o dopuszczenie p. mgr lic. Kingi Moniki Cichawy do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

o. dr hab. Marek Saj, prof. ucz.

Warszawa, 22 października 2023 roku